

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ДМИТРА ПАЛІІВА

Статтю присвячено одній із найбільш яскравих та складних постатей українського національно-визвольного руху першої половини ХХ ст. Дмитрові Паліїву. Здійснено спробу на основі архівного матеріалу відтворити біографічні дані Д.Паліїва, участь у таких політичних партіях, як УВО, УНДО, ФНС, еволюцію його політичних поглядів.

Однією з найбільш яскравих та складних постатей в українському національно-визвольному русі першої половини ХХ ст. є Дмитро Паліїв. Однак його діяльність ще не знайшла об'єктивного висвітлення в історичній літературі. Він до цього часу залишається загадковою фігурою в українському політичному бомонді. Дмитро Паліїв – активний учасник майже всіх важливих політичних подій української історії від листопадового зриву в Галичині 1918 р. аж до Другої світової війни. Сучасник Д.Паліїва Іван Кедрин-Рудницький так характеризував цю людину: “Мій одноліток був типом активіста, який просто фізично не був у силі придивитися будь-яким подіям в будь-якому періоді спокійно, збоку, а мусив брати завжди в усьому активну участь... завжди мав відвагу виступати одверто, інколи гостро, різко, з своїми думками, не рахуючись, чи вони популярні, чи сприйнятливі на даному терені” [7, 194]. Мета даної статті полягає у висвітленні громадської діяльності Д.Паліїва, характеристиці еволюції його політичних поглядів та позицій.

Дмитро Паліїв народився у 1896 р. в с. Перевозець біля Калуша в родині священика. Закінчивши Коломийську гімназію, у серпні 1914 р. вступив добровольцем до Легіону Українських Січових Стрільців (УСС). Початок його активної політичної діяльності припадає на грудень 1917р. Після проголошення Української Народної Республіки він обстоював думку, що українські січові стрільці повинні негайно розірвати стосунки з Австро-Угорщиною й, перейшовши річку Збруч, допомогти Центральні Раді [6, 36].

Під час осінніх подій 1918 р. у Львові Д.Паліїв був членом Центрального Військового Комітету. 14 жовтня він розробив план

діяльності Комітету, що став головним штабом українського повстання. Подальша доля Д.Паліва була пов'язана із службою в Українській Галицькій Армії. Він брав участь у подіях українсько-польської війни 1918-1919 рр., у громадянській війні 1919-1920 рр. на Східній Україні.

Після закінчення визвольних змагань Д.Палів повернувся до Галичини, оселився у Львові та студював право. Він вступив до Української Військової Організації (УВО), а невдовзі очолив політичну реферантуру у проводі організації. У другій половині вересня 1921 р. він уже належав до Начальної Команди УВО [9, 37].

Наприкінці квітня 1921 р. польська адміністрація заборонила діяльність нещодавно відродженого Українського студентського союзу (УСС). УСС перейшов у підпілля. Він став організатором відродження молодіжного спортивного руху. Восени 1921 р. відновило свою діяльність спортивне товариство "Україна", його головою обрано Д.Паліва. Залучення молоді до спорту розглядалося в контексті загальнонаціональних завдань визволення та державотворення [10, 2].

Невдовзі польська влада безпосередньо зіткнулася з УВО. 25 вересня 1921 р. член організації Степан Федак у Львові вчинив замах на голову Польської держави Юзефа Пілсудського. Постріли С.Федака влучили у Львівського воєводу В.Грабовського. Поліція зосередила свою увагу на молодіжних організаціях, які займали відверто непримиренну позицію щодо Польщі. Разом з іншими діячами студентських товариств до в'язниці потрапив і Д.Палів.

Судовий процес над С.Федаком і його товаришами, який тривав від 17 вересня до 18 листопада 1922 р., набрав великого розголосу в краї та за кордоном. Це була перша масова розправа з українським підпіллям у відродженій Польській державі. На лаві підсудних опинилося 13 осіб. Дмитро Палів принципово відмовився визнати право польського суду розглядати його справу, оскільки вважав себе громадянином Західно-Української Народної Республіки. Він заявив, що підкоряється урядові в еміграції. Суд виніс суворий вирок: С.Федака було засуджено на 6 років, Д.Паліва та інших підсудних – від 2,5 до 1,5 року ув'язнення [6, 37].

Весною 1923 р. Д.Палів вийшов на волю. В цей час українське суспільство переживало нову хвилю потрясінь у зв'язку з рішенням

Ради послів держав Антанти від 14 березня 1923 р., що визнала приналежність Галичини до Польської держави. Д.Паліїв опинився в епіцентрі політичних дискусій, став одним із провідників структурної перебудови політичних сил.

Першим заходом у цій справі було заснування ідеологічного часопису “Заграва”, що почав виходити у Львові з квітня 1923 р. Його головним редактором став Д.Донцов, а Д.Паліїв працював співредактором. У “Заграві” він набув журналістської практики. Навколо редакції “Заграви” сформувалася політична група, яка у 1923 р. оформилася під назвою “Українська партія національної р(оботи)”, а для її членів “Українська партія національної революції”. Головою партій обрано посла Самійла Підгірського, секретарем – Д.Донцова. Паліїв увійшов до складу проводу, а згодом обійняв посаду секретаря УПНР [VI, 8].

Через півроку після виходу першого числа “Заграви”, восени 1923 р., Д.Паліїв заснував ще один часопис націоналістичного спрямування – газету “Новий час”. У її першій редакційній статті говорилося про незмінність змагань до власної державності. Нове видання мало сприяти організаційній праці серед широких верств як одній із найважливіших передумов майбутнього державотворення.

УПНР не відіграла помітної ролі в українському політичному житті. Єдиним організованим осередком, що виступав під її фірмою, залишалася група “Заграва”. Фактичним її лідером був Д.Паліїв. “Заграва” підтримувала тісні зв’язки з бойовим підпіллям, була певним чином легальною прибудовою УВО.

Рішення Ради послів Антанти спонукало українців до роздумів над майбутньою платформою національно-політичних сил. Частина українських політиків вірила у неминучу перемогу радянської Росії над Польщею, яка завершиться включенням західноукраїнських земель до Наддніпрянської України. Важливу роль у цьому відіграла політика українізації, яку проводило в той час радянське керівництво. Прорадянські тенденції захопили й Д.Паліїва. Про це свідчать, зокрема, публікації на сторінках “Нового Часу” на початку 1924 р. [3, 2]. Він брав участь у переговорах з представниками радянської України. З цією метою Д.Паліїв у 1924 р. разом із крайовим комендантом УВО Ярославом Индишевським виїжджав до Харкова, але безуспішно [3, 30].

Згодом Паліїв переконався, що радянський режим є найнебезпечнішим ворогом національних змагань українців.

Співпраця Д.Паліїва з УВО тривала недовго. Коли Начальна Команда УВО, зокрема її крайові лідери, почали організовувати саботажні й терористичні акти, до яких втягали патріотичну, але недосвідчену шкільну молодь, він запротестував проти цієї тактики, вважаючи, що молодь повинна вчитися, щоб бути корисною у праці для рідного народу. Це призвело до початку конфлікту між верхівкою УВО і Паліївим, який закінчився остаточним відходом останнього з організації на знак протесту проти застосованого у той час терору членами УВО проти деяких українських патріотів з підпілля. Дмитро Паліїв виступав проти таких акцій, вважаючи, що УВО повинна вести боротьбу проти окупантів, а не проти своїх власних людей, хоч вони і не є прихильниками революційно-підпільної боротьби [VII, 9].

У 1925 р. відбулися значні зміни в українському політичному житті Галичини. Вперше після майже дворічного періоду поділів і гострих суперечок у політичному середовищі були зроблені рішучі кроки до консолідації. Її початком стало ідейне та організаційне зближення різних політичних груп на базі дотеперішньої Української народно-трудової партії. На початку 1925 р. народилася ідея про об'єднання Незалежної групи (до неї належали члени УНТП, які виступали проти різкої зміни політики партії) з колом "Заграви". Ініціатива в цій справі належала Д.Паліїву. За якийсь час до них приєдналася група "Діла" та українські сеймові послы від Волині. На спільному конгресі УНТП, УПНР, Національної групи Української парламентної репрезентації (УПР) і групи "Діла", що проходив 11 липня 1925 р. у Львові, було ухвалено об'єднати всі ці сили в одну партію під назвою Українське національно-демократичне об'єднання. На з'їзді обрано Центральний комітет УНДО, до якого увійшов і Д.Паліїв. Нова партія прийняла основні програмні положення платформи УНТП [4, 1].

У 1928 р. УНДО вперше взяло участь у виборах до вищих законодавчих органів Польщі. Гостра критика національної політики польської влади на українських землях забезпечили УНДО значну підтримку українського населення: 23 представники партії здобули

посольські мандати, 9 стали сенаторами. Послом до сейму в Коломийській окрузі був обраний Д.Паліїв [1, 1].

Парламентська тактика УНДО продовжувала передвиборчу лінію партії, до чого значною мірою спричинилася група Д.Паліїва. Український клуб виступав у сеймі з гнучкими політичними заявами. На засіданні 29 березня 1928 р. голова українського клубу Д. Левицький оголосив декларацію, в якій підкреслювалося, що український народ не визнає жодних трактатів і міжнародних актів, за якими передали українські землі до Польщі, і прагнули утворити на них незалежну Українську державу [1, 5].

У сеймовій промові під час генеральної бюджетної дискусії 31 січня 1929 р. Д.Паліїв полемізував із польськими істориками та політиками, які доводили історичні права Польщі на Галичину і трактували український самостійницький рух як витвір зовнішніх чинників. Заперечивши твердження про те, що українці вороже ставляться до поляків, він заявив: "Не є ми ворогами польської держави, але єємо ворогами тої помилки історії, якою є Польща в нинішніх границях" [11, 2].

Масова репресивна операція уряду Польщі проти українського населення Галичини восени 1930 р. стала могутнім каталізатором суспільного руху. В ніч з 9 на 10 вересня були проведені арешти групи визначних українських діячів. У числі перших був ув'язнений Д.Паліїв. Таємний меморандум Міністерства юстиції прокуророві при апеляційному суді у Львові від 5 листопада 1928 р. вказував на зростання у краї "національних антагонізмів" і "антидержавних тенденцій". На підтвердження наводилися фрагменти з промов Д.Паліїва на вічах у різних місцевостях, де він наголошував на рішучих намірах українців боротися за свою незалежну соборну державу. Міністерство стверджувало, що така діяльність послів становить "серйозну небезпеку і вимагає здійснення якнайефективніших кроків для протидії їй" [11, 11].

Міністерство внутрішніх справ склало список депутатів-опозиціонерів та сформулювало звинувачення проти кожного з них. У цьому списку Ю.Піلسудський власноручно позначив тих, хто мав бути заарештований і замкнений до військової в'язниці у Бресті. Звинувачення базувалися на публічній діяльності ув'язнених. Д.Паліїву,

зокрема, ставили у провину численні антидержавні промови у 1928 р. У листопаді 1930 р. Паліїв разом з іншими чотирма послами був перевезений із Бреста до карно-слідчої тюрми у Львові. Тут над кожним із них відбувся окремий судовий процес.

Суд над Д.Паліївим, що проходив у червні 1932 р., вирізнявся з-поміж інших з огляду на тягар оскаржень та особливу поведінку підсудного, що був сповнений великої гідності та почуття відповідальності за справу, яку представляв. Свої зізнання в суді Д.Паліїв використав для викладення власного політичного кредо. Відповідаючи на звинувачення в державній зраді, він заявив: *“По своїм поглядам я націоналіст. Стою на становищі, що кожна нація має право сама собою порядкувати й у своїй власній державі доходити найвищих шаблів збірного розвитку”* [I, 105].

Яскрава, пристрасна промова Д.Паліїва вразила присутніх. Навіть прокурор Ліпш змушений був визнати високі морально-політичні критерії його поведінки. Він також відзначив, що, порівняно із виступом Д.Паліїва, промови інших підсудних виглядали, як *“невинні балачки для дітей”*. Дмитра Паліїва засудили до трьох років ув'язнення.

Судовий процес над Паліївим, його мужня поведінка викликали широкий резонанс української громадськості в краї та за кордоном. Найвищий суд Польщі взяв до уваги апеляцію адвокатів і скоротив термін ув'язнення до півтора року. У січні 1933 р. Д.Паліїв вийшов на свободу, але 5 лютого був знову ув'язнений до початку липня того ж року.

Судові переслідування та ув'язнення надовго відлучали Д.Паліїва від активної участі в суспільних справах.

Під час ув'язнення Д.Паліїва в 1932 р. група *“Нового часу”* значно зменшилася. *“Помалу в опозиції все позаломлювалося, лишився при мені Кохан”*, – згадував він [IV, 14]. Врешті провід УНДО на засіданні 6 липня 1933 р. ухвалив виключити Д.Паліїва з партії [2, 1]. 15 липня це рішення підтвердив ЦК УНДО. Солідаризуючись з Д.Паліївим, В.Кохан і Н.Постолук скали на засіданні заяви про свій вихід із Центрального комітету і партії. Через чотири дні вони опублікували в *“Новому часі”* спільну заяву, в якій мотивували свій крок принциповими розбіжностями з більшістю ЦК УНДО [5, 1].

В УНДО Д.Паліїв перебував до липня 1933 р., коли частина проводу організації, очолена Василем Мудрим, започаткувала так звану "нормалізаційну політику", що полягала в співпраці з польським урядом. Він вважав, що "нормалізаційна політика" принесе тільки шкоду українській визвольній боротьбі.

Із виходом з рядів УНДО Д.Паліїв утворює і очолює у 1933 р. нову українську партію – Фронт Національної Єдності. На перших порах свого існування фронтовики обмежилися ідеологічною роботою і створенням первинних партійних осередків. Був утворений гурток "освітовців", його члени якого мали завдання на певній території прочитати ряд рефератів і підготувати ідеологічний ґрунт для створення партійних осередків. Для підвищення ідейно-теоретичного рівня "освітовців" ФНЄ організував у Львові спеціальні курси пропагандистів. На них вивчались партійна програма ФНЄ, твори А.Гітлера та Б.Мусоліні.

Д.Паліїв оголосив обов'язком членів партії боротьбу за ліквідацію неписьменності серед жителів Західної України. Кожен фронтовик протягом року повинен був навчити читати і писати трьох осіб. Навчальний рік починався 9 березня, в день народження Т.Шевченка.

У вересні 1936 р. у Львові ФНЄ провів свій перший конгрес. На ньому Д.Паліїв виголосив велику політичну промову, даючи дефініцію поняття "служби для ідей". "Служба ідеї, – говорив він – не почесні і не добробут. Це строге, але чесне і достойне життя. Це навіть матеріальна вбогість, але завжди випростований хребет. Такими мусять бути провідники, такими самими мусять бути фронтовики" [8, 39].

ФНЄ була легальною партією, яка виступала з позицій "творчого націоналізму", боролася проти політики "нормалізації", але засуджувала тактику терору ОУН. Д.Паліїв вважав, що у боротьбі проти СРСР українцям треба спиратися не на Польщу, а на Німеччину.

У жовтні 1937 р. ФНЄ утворив редакційний колегіум. До його складу увійшли В.Мендрик, В.Данилів, В.Чернік. Члени колегіуму працювали під особистим контролем Д.Паліїва та С.Волинця. З ініціативи Паліїва фронтовики приступили до організації "робітничих дружин". Але робітничий клас не пішов за ФНЄ, тому Д.Паліїв відмовився від цього задуму.

Поряд із обов'язками лідера ФНС, Дмитро Паліїв займав пости головного редактора партійних газет "Перемога" та "Батьківщина". У кожному номері з'являлись його великі статті, головна ідея яких полягала у заклик до єдності українського громадянства.

Відчуження і протиборство політичних сил в українському таборі, викликані важкими внутрішніми і зовнішніми обставинами, вихід з яких кожна партія бачила по-своєму, стояли на заваді їх консолідації. Повною мірою це виявилось під час підготовки Всеукраїнського Національного Конгресу (ВНК), ідея якого виникла в емігрантських колах. Влітку 1934 р. у Львові було утворено Тимчасовий ініціативний комітет, до якого увійшли Д.Левицький з УНДО, М.Стахів з УСРП, О.Назарук з УНО. Після довгих дискусій і суперечок Комітет підготував політичну платформу, згідно з якою участь у конгресі могли взяти тільки ті організації, які зобов'язувалися боротись за відновлення соборної самостійної української держави, визнавали повну суверенність народу щодо вибору конституційного ладу, а також погоджували свою політику з членами ВНК. З огляду на останню вимогу ідея ВНК не була підтримана ОУН і ФНС. ФНС оголосив бойкот виборів до польського сейму і сенату у 1935 р. Його заклик підтримали майже 50% виборців із Західної України.

Зі встановленням радянської влади на західноукраїнських землях ФНС, як і більшість політичних партій, самоліквідувався. Д.Паліїв опинився в окупованих гітлерівцями районах Польщі.

Початок німецько-радянської війни викликав у Д.Паліїва надії на відновлення української самостійної соборної держави. Проте реалії німецького окупаційного режиму поклали край цим ілюзіям. Д.Паліїв розіслав протестаційне звернення до різних високопоставлених німецьких чиновників, після чого неодноразово перебував під слідством гестапо. Згодом він підтримав організацію української дивізії СС "Галичина".

Весною 1943 р. Д.Паліїв став членом Військової Управи дивізії, що займалась вербуванням добровольців. Після відправки дивізії до Німеччини на військовий вишкіл Д.Паліїв у званні сотника був призначений від Військової Управи як український політичний радник командира Дивізії на становище начальника відділу П-а – персонального

ймав посіди́ду для старшин. Д.Палі́їв користувався авторитетом дивізі́йників, «Галичина» мав вплив на командира СС «Галичина» Фрайтага. У червні 1944 р. дивізі́я «Галичина» була передислокована в район міста Броди. Тут відбулися переговори між Військовою Управою дивізі́ї із представниками Української Повстанської Армії (УПА), в яких брав участь Д.Палі́їв. Сторони домовилися, що відділи УПА не будуть діяти в районі розташування Дивізі́ї, а коли б через воєнні обставини прийшло до зустрічі, обидві військові формації повинні одна одній допомагати. Будь-яка пропаганда за перетягання вояків до відділів була суворо заборонена.

13 липня 1944 р. Червона Армія розпочала навальний наступ у районі Бродів. Тут було практично повністю знищено Дивізію СС «Галичина». З одинадцяти тисяч її старшин і стрільців лише три тисячі вирвалися з оточення. У боях під Бродами Дмитро Палі́їв загинув.

Дмитро Палі́їв був типовим представником українського національно-визвольного руху першої половини ХХ ст. Його життєва доля і політичний шлях відбиває увесь трагізм, суперечливість цього розмаїтого і багатогранного явища.

I. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 205, оп.1, спр. 840.

II. ЦДІА у Львові. Ф.205, оп. 1, спр. 853.

III. ЦДІА у Львові. Ф. 344, оп. 1, спр. 517.

IV. ЦДІА у Львові. Ф. 359, оп. 1, спр. 29.

V. ЦДІА у Львові. Ф. 359, оп. 1, спр. 282.

VI. ЦДІА у Львові. Ф. 581, оп. 1, спр. 107.

VII. ЦДІА у Львові. Ф. 581, оп. 1, спр. 123.

1. Діло. – 1928. – 15 квітня.

2. Діло. – 1933. – 9 липня.

3. Новий час. – 1924. – 6 січня.

4. Новий час. – 1925. – 16 липня.

5. Новий час. – 1933. – 19 липня.

6. Верига В. Дмитро Палі́їв – воїн і патріот (1896-1944) // Вісті комбатанта. – Торонто – Нью-Йорк, 1968. – Ч. 5-6. – С. 35-46.

7. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. – Нью-Йорк: Червона Калина, – 1976. – 721 с.
8. I Конгрес ФНС. – Львів: Б.В., – 1996. – 45 с.
9. Коновалець Є. Причинки до української революції. – Прага: Б.В., – 1928. – 63 с.
10. Паліїв Д. Фізичне виховання // Заграва. – 1923. – 15 серпня.

Оксана Медвидь. Общественно-политическая деятельность Дмитрия Палиива. Стаття посвящена одной из наиболее ярких и сложных личностей украинского национально-освободительного движения первой половины XX в. Дмитрию Палииву. Делается попытка на основе архивного материала отразить биографические данные Д.Палиива, его участие в таких политических партиях, как УВО, УНДО, ФНЕ, эволюцию его политических взглядов.

Oksana Medvid. Social-political worker Dmytro Paliyiv. This article is devoted to one of the brightest and most complicated figures of the Ukrainian national liberation movement of the first part of the XX-th century Dmytro Paliyiv. It makes an attempt to reproduce the biographic facts on the base of files and his participation in such political parties as ULM, UNDS, FNU and the evolution of his political views.